

**Typology and Effectiveness of Symbols in Islamic Culture and Civilization from the
Perspective of Ayatollah Khamenei**

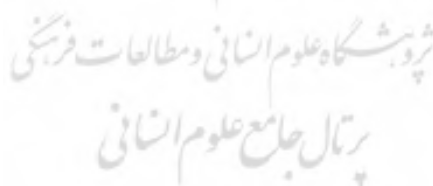
Received: 10/09/2022 Accepted: 04/01/2023

Muhammad Mustafa Asadi *

(60-88)

In culture and civilization, symbols are considered a layer of culture, a special field of knowledge and research, and some culturologists have even included it in the definition of culture. Islamic urban planning is not possible without adhering to the requirements of this issue. It has also been proven in the Islamic and contemporary history that the enemies have sought and seek to eradicate the symbols of Islamic culture and civilization. The present study seeks to answer the question that, according to Ayatollah Khamenei, what kinds of symbols exist and what effects do they have? According to the present study, this includes moral, historical, organizational, and personality symbols. Accordingly, the cultural effects of symbols include attitude building and strengthening beliefs, orienting and strengthening values as well as identifying and promoting morals. The civilizational effects of the symbols include setting goals for the development of the different aspects of Islamic civilization, strengthening the harmony and cohesion of the Islamic nation and introducing Islamic civilization on the global stage.

Keywords: culture, Islamic culture, Ayatollah Khamenei, possibility and significance, desirability and legitimacy, efficiency and capability.

*. Assistant Professor of Islamic Studies, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, asady.m@iums.ac.ir.

گونه‌شناسی و اثرسنجی نمادها در فرهنگ و تمدن اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای دامنه‌السلامه

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

محمد مصطفی اسعدی*

(۸۸-۶۰)

چکیده

در موضوع فرهنگ و تمدن، نمادها به‌عنوان یک لایه از فرهنگ، حوزه دانشی و پژوهشی خاص به‌شمار می‌روند و حتی برخی فرهنگ‌شناسان، آن را در تعریف فرهنگ جای داده‌اند. شهرسازی اسلامی نیز بدون التزام به بایسته‌های این مسئله ممکن نیست. همچنین در تاریخ اسلام و تاریخ معاصر ثابت شده است که دشمنان به دنبال محو نمادهای فرهنگ و تمدن اسلامی بوده و هستند. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، نمادها چه گونه‌ها و چه آثاری دارند؟ بر اساس پژوهش حاضر، این موضوع شامل نمادهای رفتاری، تاریخی، تشکیلاتی و شخصیتی می‌شوند. براین اساس، آثار فرهنگی نمادها عبارت است از: نگرش‌سازی و استحکام باورها، گرایش‌سازی و تقویت ارزش‌ها و نیز نمودیابی و ترویج رفتارها. آثار تمدنی نمادها عبارت است از: هدف‌گذاری برای پیشرفت اضلاع تمدن اسلامی، تقویت هم‌بستگی و انسجام ملت اسلامی و معرفی تمدن اسلامی در عرصه جهانی.

واژگان کلیدی: نمادهای فرهنگی و تمدنی، فرهنگ اسلامی، تمدن اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای.

مقدمه

تمدن اسلامی پس از گذر از نوسانات تاریخی و طی مسیر اعتلایی یا انحطاطی که هریک معلول علل متنوعی بوده، اینک به مرحله‌ای رسیده که شکوفایی آن، دغدغه‌مندی اندیشمندان مسلمان در تبیین روشن مؤلفه‌های زیربنایی آن را از یک سو، و تکاپوی همه‌جانبه دولت‌ها و ملت‌های اسلامی در رهیافت به بایسته‌های روبنایی آن را، از سوی دیگر نیاز دارد.

نماد و گزاره‌های مرتبط با آن، بازه گسترده‌ای در میدان‌های متنوع پژوهشی از هنر تا ادبیات، معماری، ارتباطات و رسانه (السون، ۱۳۷۷) و حتی تفسیر قرآن (نصیری، ۱۳۷۹) را دربرگرفته و پژوهشگران این رشته‌ها و شاخه‌های دانشی را به بررسی چستی و چگونگی آن در رشته تخصصی خود واداشته است که بیان هریک از آنها به فضای علمی خود تعلق دارد (پیرحیاتی، ۱۳۹۴). برای ما در این حوزه، الثفات به اشتمال و اشتراک اجمالی مباحث این موضوع در آن میدان دانشی، با مباحث فرهنگ و تمدن به طور کلی و فرهنگ و تمدن اسلامی به خصوص ضروری است؛ زیرا به نظر می‌رسد نمادها کارکردهای متفاوت و متعددی دارند که هم توان اثربخشی بر فرهنگ جوامع دارند و هم قابل تأثیر بر تمدن‌ها هستند. نمادهای دینی و ملی، جایگاه و آثار خاص خود را در قبال شخص، جامعه و جهان داشته و منهای آنکه در شریعت اسلام تعریف شده، دانشمندان و اسلام‌شناسان را نیز به تأمل و اظهار نظر واداشته است.

اهمیت و ضرورت پردازش موضوع حاضر از چند جنبه قابل ملاحظه است: نخستین نکته درک جایگاه لایه نمادها به‌عنوان نظام چهارم فرهنگ یک جامعه است. سوگمندان باید اذعان کرد در مطالعات فرهنگ اسلامی، به نظام نمادها توجه چندانی نشده است؛ درحالی‌که بدون درک نمادهای یک قوم، نه تنها امکان رشد فرهنگی نخواهد بود، بلکه حتی شناخت دقیق فرهنگ آنان میسر نیست. این در حالی است که کلیفورد گیرتز معانی نمادین را به‌عنوان جوهره فرهنگ معرفی کرده است (صالحی امیری و عظیمی دولت‌آبادی، ۱۳۸۷: ۳۱). نیز جامعه‌شناس کانادایی، گی روشه، به‌کارگیری فرهنگ را در دو جنبه خلاصه کرده است و جنبه معنوی فرهنگ را همان بعد نمادی آن می‌داند (همان). همچنین مالدینوفسکی

اعمال سمبولیک را بخشی از همان جنبه معنوی و این را یکی از سه بعد تفکیک‌ناپذیر فرهنگ دانسته است (همان: ۳۰).

در میان رهیافت‌های متنوعی که متفکران به تعریف فرهنگ دارند، برخی مانند لِسلی وایت که نمادگرا هستند، اساساً نماد را جوهره فرهنگ تلقی کرده‌اند و کاربرد فرهنگ را وابسته به استفاده از نمادها می‌دانند (همان). حتی جان تامپسون پا را فراتر نهاده است و فرهنگ را مجموعه و ساختار نمادهای خلق‌شده در یک شرایط اجتماعی و تاریخی تعریف می‌کند (همان: ۳۱). بنابراین در شناخت و رشد هر فرهنگی، نمادها عنصری غیرقابل‌اغماض به‌شمار می‌روند و این موضوع تا آنجا اهمیت دارد که برخی فرهنگ‌شناسان آن را دخیل در تعریف فرهنگ دانسته‌اند.

اهمیت دوم این موضوع آن است که در فضای کنونی جهان و تقابل تمدن غرب و تمدن اسلامی، یکی از نقاط حساسیت‌برانگیز برای نظام سلطه در حیات ملت‌های اسلامی همین موضوع است؛ تا آنجا که رهبر معظم انقلاب درباره این موضوع هشدار دادند: «یکی از برنامه‌های تبلیغاتی دشمنان در طول سال‌های انقلاب این بوده است که رمزها و نمادهای انقلاب و اسلام را تضعیف کنند. هر چیزی که به‌عنوان نماد اسلام و نماد انقلاب در سطح ملی وجود دارد، این را مورد تضعیف قرار دهند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار مسئولان اجرایی استان قم در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۵). براین اساس به‌روشنی می‌توان یورش به نمادهای اسلامی و انقلابی یا «جنگ نمادی» را یکی از اضلاع تهاجم فرهنگی غرب قلمداد کرد که ضرورت دفاع و مقاومت در این حوزه، الزام آگاهی از ابعاد و اعماق این موضوع و شناخت آن را در فرهنگ اسلامی آشکار می‌سازد.

اهمیت سوم ارتباط مستقیم تمدن اسلامی با شهرسازی اسلامی است. عینی‌سازی تمدن اسلامی بر اساس معیارهای اسلامی در بلاد مسلمانان موضوعی است که نمادهای اسلامی و تبیین روشن مؤلفه‌های آن، از الزامات این موضوع است؛ همان‌طور که رهبر انقلاب در توصیه به شوراهای اسلامی شهر و روستا، بر گسترش نمادهای دین در شهرسازی تأکید فرموده‌اند (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت آغاز سومین دوره شوراهای

اسلامی شهر و روستا در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۹). ازاین‌رو، نقش خاص نمادها در شهرسازی که یک موضوع اصلی در تمدن‌سازی بوده و هست، درک‌شدنی است.

پژوهش حاضر با واکاوی اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در خلال بیانات و مکتوبات وی، فارغ از جایگاه ولایی و سیاسی، بلکه به‌عنوان یک اسلام‌شناس و نظریه‌پرداز شاخص در حوزه فرهنگ و تمدن اسلامی، تلاش دارد به مفهوم روشن این موضوع در دیدگاه ایشان برسد و ابعاد آن را درک کند و از این رهگذر، دریافتی از میزان و چگونگی اثربخشی آن در حوزه فرهنگ و تمدن اسلامی بر مبنای تفکر ایشان داشته باشد.

ابعاد علمی این شخصیت منهای جایگاه اجتهاد و فقاہت، در ابعاد تاریخی، فرهنگی و تمدنی نیز مشاهده می‌شود. ایشان دارای آثار متعددی در حوزه تاریخ اسلام مانند صلح امام حسن علیه السلام، پژوهشی در زندگی امام سجاده علیه السلام، پیشوای صادق علیه السلام، شخصیت سیاسی امام رضا علیه السلام، عنصر مبارزه در زندگی ائمه علیهم السلام و دارای نظریه‌ای در تاریخ امامت‌اند که در کتابی با عنوان انسان دوپست و پنجاه‌ساله به چاپ رسیده است. وی همچنین در باب تمدن اسلامی دارای نظریه تمدن نوین هستند که از پنج مرحله انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی تشکیل شده و بایسته‌های مربوط به خود را داراست.

پرسش اصلی پژوهش آن است که نمادها یا عناصر سمبولیک، در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای چه گونه‌هایی دارند و بر فرهنگ و تمدن اسلامی چگونه اثر می‌گذارند؟

این پژوهش از پیشینه خاصی برخوردار نیست. پیش از این، تنها کلیت موضوع تمدن نوین اسلامی در اندیشه رهبری به چاپ رسیده که در آن به فرایند شکل‌گیری تمدن اسلامی توجه اساسی شده است. البته در قسمتی از آن، به شاخص نمادی به‌عنوان آرایش ظاهری و بروز و ظهور بیرونی پرداخته شده است (بهمنی، ۱۳۹۳) که این بخش کوتاه و مجمل، نه به گونه‌های عناصر نمادین پرداخته و نه تأثیرات آنها را به‌صورت مجزا مورد مذاقه قرار داده است. نوشتار دیگری که با موضوع حاضر مرتبط است، مقاله «نمادها و آیین‌ها در ایران پس از انقلاب و نقش آنها در هم‌بستگی ملی» (مرشدی‌زاد، ۱۳۸۷) می‌باشد که به موضوعاتی

مانند پرچم، تمبر و اسکناس پرداخته و هم از حیث گستره و هم از بعد نظری با متن پیش رو متفاوت است.

پیش فرض نوشتار آن است که در اندیشه رهبر، نمادها در ابعاد مختلف حیات تمدنی جامعه بروز دارند و از این رو، هم قابلیت تقویت فرهنگ اسلامی و ایرانی را دارند و هم می‌توانند فرهنگ‌ساز باشند. نیز ظرفیت اثرگذاری بر تمدن اسلامی را دارند و می‌توانند مایه اعتلا و پیشرفت آن باشند. برای اثبات این مدعا، پرسش‌های ذیل بررسی خواهند شد:

الف) نماد در دیدگاه رهبر چه مفهوم و چه گونه‌هایی دارد؟

ب) بر اساس این اندیشه، نمادها چه تأثیری بر فرهنگ اسلامی می‌توانند داشته باشند؟

ج) بر مبنای نگاه ایشان، نمادها چگونه می‌توانند بر تمدن اسلامی اثرگذار باشند؟

مفهوم و گونه‌شناسی نمادها

نماد یکی از عناصر اثرگذار در حوزه علوم اجتماعی به‌شمار می‌رود. بآنکه اصطلاح نماد گاهی مترادف با کلمه علامت به‌کار می‌رود، متداول‌تر از آن است که نماد را به‌صورت زیرطبقه‌ای از علامت به‌شمار آوریم که خصیصه‌های معرفی‌کننده‌اش نوع رابطه ارادی یا قراردادی میان نماد و امور نمادی شده است (جولیوس، ۱۳۸۴: ۸۶-۵۴). در زبان انگلیسی واژه symbol به معنای نماد، نشانه، دال، نمودگار، نمون و رمز است (آریان‌پور و همکاران، ۱۳۸۵، ج ۲: ۲۲۵۸). نماد نشانه‌ای است که میان صورت و مفهوم آن، نه رابطه عینی است و نه رابطه هم‌جواری، بلکه رابطه‌ای است قراردادی، نه ذاتی (محسنیان راد، ارتباط‌شناسی، ۱۳۸۸، ۲۰۲). نماد بنا به نظر چارلز ساندرز پیرس، در اصل به معنای چیزی سرهم‌بندی‌شده برای درست کردن یک پیمان یا یک قرارداد بوده است. بنابراین نماد نشانه‌ای است که به‌صورت اختیاری و قراردادی نماینده مرجعش است (عربشاهی، ۱۳۹۵: ۲۶).

واژگان نماد، نمادی، نمادین و سمبل در بیانات رهبری بارها مورد اشاره قرار گرفته و موضوعات مختلفی بدان مرتبط شده است: گاهی همسان با «سرمشق» تلقی شده (بیانات امام خامنه‌ای در جمع ده‌هزار نفر از راهیان نور و قشرهای مختلف مردم در پادگان دوکوهه در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۹) یا قرین «الگو» به‌کار رفته (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم

صبحگاه لشکر سیدالشهدا^{علیه السلام} در تاریخ ۱۳۷۷/۷/۲۶) که بر معنای انسانی آن منطبق شده است؛ در موارد دیگر به معنای «مظهر» یا جلوه یک شیء یا مجموعه به کار رفته است؛ مانند قوه مجریه که نماد عمده داخلی و خارجی نظام معرفی شده است (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت آغاز به کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۷). اما در اکثر موارد، نماد عنصری برای انتقال پیام یک نگرش، گرایش یا وضعیت ایدئال تلقی می‌گردد که می‌توان گفت کارکرد بازنمودی ذهن دارد که در آن، ذهن در حکم یک موتور معنایی تصور می‌شود که صرفاً بر اساس اصول صوری و نحوی کار می‌کند؛ ولی در آن روابط معنایی بین نمادها نیز حفظ می‌شود (امیری، ۱۳۹۰: ۱۱۰). رهبر انقلاب در بیانی، نماد را چنین تعریف می‌کنند: «یک رمزی که پشت سر خود، در دل خود، معانی فراوانی نهفته دارد» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار دانش‌آموزان به مناسبت ۱۳ آبان در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۱۲). پس روشن است که نمادها در زندگی بشر منحصر به کالایی خاص یا یک شکل نیست، بلکه ممکن است مفهوم، رنگ، مراسم، زمان مهم، مکان تاریخی، عدد، رمز، ورد، پرچم یا شعار باشد (فولادی و حسن‌پور، ۱۳۹۴: ۱۳۳).

به‌هرروی، با بررسی و دسته‌بندی بیانات و مکتوبات رهبر از سال ۱۳۶۶ تاکنون، مصادیق نماد چهار گونه عمده می‌یابد که در جداول ذیل همراه با تعریف هر گونه و پیام نماد که از دیدگاه‌های ایشان در مناسبت‌ها و مقاطع مختلف استخراج شده، قابل مشاهده است:

۱. نمادهای رفتاری

نمادهای رفتاری تمام کنش‌های انفرادی یا اجتماعی انسان است که برخاسته از آداب و رسوم دینی، مذهبی یا ملی است که در زمان یا مکان مشخص انجام می‌پذیرد. این‌گونه نمادها، یا آن بخش از آداب اسلامی است که در فرهنگ اسلامی به‌عنوان احکام شریعت و فروع دین شناخته می‌شوند یا آدابی از رسوم کهن ایرانی است که اکنون بر جای مانده و مورد تأیید فرهنگ اسلامی هستند. عمده نمادهای رفتاری که مورد توجه رهبر انقلاب قرار گرفته‌اند، آداب و رسوم دینی، مذهبی و ملی هستند که هر یک پیامی درونی و بیرونی دارند.

در موارد خاص، برخی رفتارهای شاخص فردی یا گروهی نیز مورد توجه ایشان قرار گرفته است و آن را به‌عنوان نمادی از یک موضوع ارزشی تلقی کرده‌اند. البته رفتارهای شخصی بر مبنای همان فرهنگ اسلامی و ایرانی هم مورد توجه رهبر به‌عنوان نمادی با بار معنایی مشخص بوده‌اند.

رد	نمادهای رفتاری (آداب و رسوم دینی، مذهبی، ملی، موردی)	پیام یا معنای نماد
۱	حج (لباس احرام، طواف، رمی جمرات، قربانی)	نماد امت اسلامی (پیام امام خامنه‌ای به حجاج در تاریخ ۱۳۸۱/۱۱/۱۸)؛ نماد مبارزه نفسانی و جهانی انسان مسلمان (پیام امام خامنه‌ای به حجاج در تاریخ ۱۳۷۷/۱۲/۲۸)؛ نماد وحدت پیکره مسلمین (پیام امام خامنه‌ای به کنگره عظیم حج در تاریخ ۱۳۸۳/۱۰/۲۹)؛ لباس احرام نماد یک‌رنگی امت اسلامی و اتحاد و همدلی مسلمانان (پیام امام خامنه‌ای به کنگره عظیم حج در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۵)؛ طواف نماد حرکت بر محور توحید (دیدار کارگزاران مراسم حج با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۲۵)؛ رمی جمرات نماد دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی (پیام امام خامنه‌ای به حجاج در تاریخ ۱۳۷۷/۱/۱۲)؛ جمره نماد شیطان (پیام امام خامنه‌ای به کنگره عظیم حج در تاریخ ۱۳۸۶/۹/۲۷)؛ مجموعه اعمال حج نماد اتحاد دل‌ها، فکرها و جسم‌های مسلمانان در اعتصام به ریسمان الهی (دیدار کارگزاران حج با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۲۵)
۲	روزه ماه رمضان	نماد کنترل هوای نفس و گذشت از خواسته‌ها (به‌مضمون) (دیدار مسئولان نظام با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۸/۶)
۳	عزاداری سیدالشهدا <small>علیه السلام</small>	نماد الگوگیری از امام حسین <small>علیه السلام</small> و عبور از موانع و مشکلات (دیدار مردم قم با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۶/۱۰/۱۹)

۴	نماز و زکات در عید فطر	نماد توحید (دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۵/۴/۱۶)
۵	مراسم عید نوروز	نماد نوآوری و طراوت و جوانی و نشاط، مهربانی و محبت به یکدیگر، سرکشی برادران از یکدیگر، محبت خانواده‌های خویشاوند به یکدیگر، محکم کردن روابط دوستی و مهربانی میان دوستان، آشنایان و زدودن کینه‌ها (دیدار رؤسای جمهور شرکت‌کننده در جشن جهانی نوروز با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۱/۷)
۶	راه‌پیمایی ۲۲ بهمن	حرکت نمادین از ایستادگی و استقامت ملت بر سر آرمان‌ها (دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۹)
۷	راه‌پیمایی روز قدس	نماد صفت‌بندی حق در مقابل باطل (خطبه‌های امام خامنه‌ای در نماز عید فطر در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۲۹)؛ حضور و انگیزه ملت ایران (دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت‌دولت با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۰/۶/۶)؛ امت اسلامی زیر بار ظلم نمی‌رود (خطبه‌های امام خامنه‌ای در نماز عید فطر در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۲۹)؛ روز قدس نماد مبارزه با استکبار و سلطه‌گران جهانی (دیدار استادان دانشگاه‌ها با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۶/۳/۳۱)
۸	برگزاری انتخابات در نظام جمهوری اسلامی	نماد حرکت اسلامی کشور (سخنان امام خامنه‌ای در مراسم شانزدهمین سالگرد ارتحال امام خمینی <small>علیه السلام</small> در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۱۴)؛ نماد مردم‌سالاری اسلامی (دیدار فرماندهان و کارکنان ارتش با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۶/۱/۳۰)؛ نماد مردم‌سالاری دینی و واقعی در ایران (دیدار اقشار مختلف مردم با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۱۸)
۹	مراسم اعطای حکم تنفیذ ریاست جمهوری	نماد مردم‌سالاری (سخنان امام خامنه‌ای در مراسم اعطای حکم تنفیذ ریاست جمهوری حجت‌الاسلام حسن روحانی در تاریخ ۱۳۹۶/۵/۱۲)
۱۰	نام‌گذاری هفته وحدت	نماد اتحاد بین مسلمانان (بایستگی) (دیدار جمعی از

		مسئولان در سالروز ولادت رسول اعظم ﷺ با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۷/۱۲/۲۵
۱۱	نام‌گذاری سال‌ها توسط رهبر	نماد تأمین اهداف جمهوری اسلامی (به‌مضمون) ^۱
۱۲	دیدار رهبر با اقشار و اصناف مختلف (کارگران، معلمان، زنان)	نماد احترام، تکریم و اهتمام به آن صنف و شغل و فعالیت آنان (مانند دیدار معلمان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۵/۲/۱۲)
۱۳	برگزاری مسابقات بین‌المللی قرآن و جلسه آنان با رهبر	قرآن محور اجتماع امت اسلامی و همه ملت‌های اسلامی (بایستگی) (دیدار قاریان شرکت‌کننده در بیست‌ویکمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۶/۲۶)
۱۴	دیدار رهبر با کارآفرینان	نماد گستردگی توانمندی‌های کشورهای (دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۱۶)
۱۵	دیدار رهبر با نخبگان جوان	نماد احترام و تکریم عمیق نظام اسلامی برای نخبگان در رشته‌های مختلف (دیدار نخبگان کرمان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۱۴)؛ نماد «ما می‌توانیم» (دیدار دانشجویان و نخبگان سراسر کشور با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۷/۳)؛ نماد تکریم علم در جمهوری اسلامی و تکریم تحصیل‌کننده علم و اهمیت علم در پیشرفت کشور (دیدار نخبگان جوان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۵/۶/۲۵)
۱۶	دیدار رهبر با رؤسای سه قوه و مدیران بخش‌های مختلف نظام	نماد وحدت مجموعه دست‌اندرکاران و کارگزاران و خدمتگزاران نظام اسلامی (دیدار رؤسای قوا و مسئولان نظام با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۷/۶/۱۹)

۱. بیان رهبر درباره این رفتار نمادین: «امروز هم که عربده‌های دشمنان اسلام علیه نظام جمهوری اسلامی و ملت ایران از اکناف بلندگوهای استکباری بلند است، باز ملت ایران می‌تواند با اعتماد به خود، با ایستادگی، با عزم و اراده راسخ و با حفظ هم‌بستگی و اتحاد، که امسال به‌عنوان یک کار نمادین، سال هم‌بستگی ملی و مشارکت عمومی اعلام شد، هم به ثروت و رفاه مادی برسد، هم به پیشرفت علمی برسد» (بیانات امام خامنه‌ای در اجتماع بزرگ مردم زرنند در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۱۴).

۱۷	حضور رهبر در مؤسسه رویان	نماد قدرشناسی از حرکت عظیم علمی (بیانات امام خامنه‌ای در بازدید از پژوهشکده رویان در تاریخ ۱۳۸۶/۴/۲۵)
۱۸	دیدار رهبر با فعالان و برگزیدگان بخش‌های اقتصادی	نماد اهتمام نظام به مسئله اقتصاد در شرایط کنونی (دیدار فعالان و برگزیدگان اقتصادی با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۶)
۱۹	کاشت نهال توسط رهبر، مراسم درخت‌کاری	نماد احترام مردم به طبیعت سرسبز ایران (بیانات امام خامنه‌ای پس از پایان مراسم درخت‌کاری در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۱۸)
۲۰	مراسم اعطای سردوشی به فارغ‌التحصیلان دانشگاه افسری امام علی <small>علیه السلام</small>	نماد آمادگی جوان‌های پاک‌نهاد برای دفاع از هویت ملی و ملت و کشور و تاریخ و حیثیت و شرف (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم اعطای سردوشی در دانشگاه افسری امام علی <small>علیه السلام</small> در تاریخ ۱۳۷۹/۹/۶)
۲۱	اعطای نشان فتح به فرماندهان سپاه و ارتش	نماد قدردانی جمهوری اسلامی از آنان (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم اعطای نشان فتح به فرماندهان سپاه و ارتش در عملیات بیت‌المقدس در تاریخ ۱۳۶۸/۷/۵)
۲۲	اعطای نشان فتح به آقای هاشمی رفسنجانی	حرکت سمبولیک برای تشکر از زحمات وی در جنگ تحمیلی (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت‌وزیران در تاریخ ۱۳۶۹/۶/۱)
۲۳	اعزام کاروان دریایی به غزه	نماد حس کردن قدرت شکست‌ناپذیر عزم و بیداری وجدان عمومی جهان توسط حکومت صهیونیستی و حامیانش (پیام امام خامنه‌ای در پی جنایت رژیم صهیونیستی در حمله به کاروان آزادی غزه در تاریخ ۱۳۸۹/۳/۱۱)
۲۴	ذکر و یاد شهدا؛ نصب تصاویر شهدا	نماد فداکاری، عشق و شور و شوق برای دفاع از حق و سربلند کردن پرچم برافراشته اسلام (بیانات امام خامنه‌ای در صبحگاه مشترک نیروهای نظامی و انتظامی استان کرمان در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۱۵)
۲۵	احترام به سرباز معلول و مقبره سرباز گمنام در همه‌جای دنیا	نماد تلاش برای آزادی سرزمین خود (به‌مضمون) (بیانات امام خامنه‌ای در میدان صبحگاه دانشگاه امام حسین <small>علیه السلام</small> در تاریخ ۱۳۷۴/۸/۱۷)

۲۶	آوردن نام خدا یا سجده توسط ورزش کار در عرصه بین‌المللی	نماد هویت و شخصیت ایران اسلامی (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار اعضای شورای سیاست‌گذاری و دست‌اندرکاران برگزاری کنگره شهدای ورزش در تاریخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۳)
۲۷	رای دادن صبح‌هنگام و اول وقت	نماد اهمیت انتخابات (به‌مضمون) (بیانات امام خامنه‌ای در شروع درس خارج فقه در تاریخ ۱۳۷۳/۶/۲۰)
۲۸	ساخت موتور ملی	نماد عزت کشور (بیانات امام خامنه‌ای در بازدید از توانمندی‌های صنعت خودروسازی در تاریخ ۱۳۸۹/۱/۹)
۲۹	ایستادگی ملت لبنان و مجاهدت قهرمانانه حزب‌الله	نماد بیداری دنیای اسلامی و عزم راسخ در برابر دشمنی‌ها (پیام امام خامنه‌ای پس از فاجعه قانا در لبنان در تاریخ ۱۳۸۵/۵/۱۱)
۳۰	مراسم پیاده‌روی اربعین	نماد پرشکوه حضور پیروان اهل‌بیت و علاقه‌مندان به اهل‌بیت (جلسه درس خارج فقه در تاریخ ۱۳۹۶/۸/۱۶)
۳۱	دفاع از فلسطین	نماد دفاع از اسلام (دیدار دبیرکل جنبش جهاد اسلامی فلسطین با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۱۲)
۳۲	همراه داشتن سلاح	آمادگی فکری و عملی و آماده‌به‌کار در میدان‌های مختلف (دیدار افسار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان در مصلاهی تهران با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۱/۷/۳۰)

۲. نمادهای تاریخی

نماد تاریخی همان واقعه^۱ یا رویدادی است که در زمان گذشته روی داده و گزارش آن اکنون وجود دارد؛ با این تفاوت که آن واقعه بار معنایی پررنگی دارد که ذهن شخص را در قبال آن رویداد به سمت آن معنای خاص سوق می‌دهد. وقایعی که در طول تاریخ ادیان و ملل به‌وقوع پیوسته و روزهای خاص یادآور خاطره آنها هستند، به‌عنوان نمادی در انتقال پیام‌ها شناخته می‌شوند. در دیدگاه رهبر انقلاب، مناسبت‌های تاریخی غالباً حکم یک نماد و یک

1. Event.

سمبل را دارند (دیدار دانش‌آموزان در آستانه ۱۳ آبان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۱۲). البته این موضوع برای تمام ملت‌ها جاری است؛ زیرا «یادبودها و خاطره‌هایی که در طول سال، ملت‌ها آنها را به‌عنوان روز ملی یا جشن ملی بزرگ می‌شمارند، باید در خود مضمونی نهفته داشته باشند. هرچه این مضمون عمیق‌تر باشد، آن روز برای آن ملت از جنبه نمادین اهمیت بیشتری دارد» (دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان به مناسبت سالروز ۱۳ آبان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۱/۸/۱۳). درباره تاریخ اسلام و تاریخ انقلاب، این نمادهای تاریخی مورد توجه قرار گرفته‌اند. البته رهبر تمام اعیاد اسلامی را که برخی از آنها برخاسته از دل وقایع تاریخی هستند دارای جنبه نمادین می‌دانند؛^۱ ولی برخی عناصر تاریخی پررنگ‌تر از سایر موارد لحاظ شده‌اند:

پیام و معنای نماد	نمادهای تاریخی (دینی و ملی)	
نماد این حقیقت حکمت‌آمیز که پیمودن راه تعالی و پیشرفت و عروج، بدون گذشت و ایثار امکان‌پذیر نیست (دیدار هزاران نفر از مردم اصفهان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۲۶)	ماجرای قربانی اسماعیل <small>علیه السلام</small> توسط ابراهیم <small>علیه السلام</small>	۱
نماد راه جدید در مقابل بشر و بایستگی نجات بشر از اوهام و نظام‌های ظالمانه؛ نماد بایستگی برچیده شدن بساط ذلت بشر؛ ضربه نمادین به شرک، کفر و ماده‌گرایی (دیدار کارگزاران جمهوری اسلامی به مناسبت میلاد نبی اکرم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> و امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small> با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۷/۱۲/۲۵)	وقایع هم‌زمان با میلاد رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>	۲
نماد ارزش‌گذاری کار و نیروی کار در اسلام (بازدید رهبر از شرکت کارخانجات داروپخش در تاریخ ۱۳۹۱/۲/۱۰)	ماجرای بوسه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> بر دست کارگر	۳

۱. «جنبه نمادین و معنا و مضمون در همه اعیاد اسلامی هست، ولی نه به اندازه‌ای که در عید غدیر این معنا وجود دارد» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار اقشار مختلف مردم در روز عید غدیر خم در تاریخ ۱۳۸۶/۱۰/۸).

<p>نماد زعامت اسلامی در طول عمر اسلام (دیدار هزاران نفر از مردم قم با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۵/۱۰/۱۸)</p>	<p>جریان نصب علی <small>علیه السلام</small> به جانشینی رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> در روز غدیر</p>	<p>۴</p>
<p>نماد شهادت و ایثار و آگاهی و بصیرت (دیدار خانواده‌های شهدا، جانبازان و آزادگان استان همدان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۱۳)</p>	<p>یاد و نام حسین <small>علیه السلام</small></p>	<p>۵</p>
<p>نماد قدرت الهی (مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین <small>علیه السلام</small> در تاریخ ۱۳۹۵/۳/۳)؛ نماد قدرت معنوی یک ملت؛ نماد ایثار و مقاومت و پیروزی ملت ایران به برکت ایمان و به‌کارگیری قوای خود (دیدار خانواده‌های شهدا با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۳)؛ نماد پیروزی مقاومت و افراشتن پرچم فتح و نصرت الهی (پیام به مناسبت آغاز به کار پنجمین دوره مجلس خبرگان در تاریخ ۱۳۹۵/۳/۴)</p>	<p>سوم خرداد (فتح خرمشهر در این روز)</p>	<p>۶</p>
<p>نماد مظلومیت ملت ایران (خطبه‌های نماز عید فطر در تاریخ ۱۳۸۴/۸/۱۳)؛ نماد طمع‌ورزی امریکایی‌ها و روح استکبار در قدرت‌های استکباری (دیدار هزاران نفر از دانش‌آموزان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۱۲)؛ نماد استکبار امریکایی و روح تعدی و تجاوز استکبار در برابر ملت‌ها؛ نماد فریاد رسای امام خمینی <small>علیه السلام</small>؛ وابستگی رژیم طاغوت؛ نمادی برای شناسایی چهره سلطه‌گرانه و استکباری امریکا و چهره مظلوم ملت ایران (دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۷۸/۸/۱۲)</p>	<p>سیزدهم آبان (هر سه واقعه تاریخی این روز)</p>	<p>۷</p>
<p>نماد ایثار مردم اصفهان (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار مردم اصفهان در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۲۶)</p>	<p>۲۵ آبان (جریان عملیات محرم)</p>	<p>۸</p>

۳. نمادهای تشکیلاتی

تشکیلات به‌عنوان یکی از اضلاع تمدن شناخته می‌شود و مراد از آن، ضلع حکومتی یک جامعه و شهر است. در اینجا تشکیلات عبارت است از نظام اجتماعی خاصی که بر اساس آن عده‌ای از افراد هم‌عقیده، به‌منظور رسیدن به یک سلسله اهداف مشخص، با یکدیگر همکاری می‌کنند؛ یعنی سازمانی مردم‌نهاد یا دولت‌نهاد که نیروی انسانی منسجم خود را با وظایف مشخص به سوی هدف مشخص سوق می‌دهد. در اندیشه رهبر انقلاب، فراتر از این، ملت نیز به‌عنوان جمعیتی با هدفی مشخص، تشکیلاتی تلقی می‌شود که نماد حرکت اسلامی در جهان (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار اعضای بسیجی هیئت علمی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۲) و نماد عظمت و شرف اسلامی انسانی (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با هزاران نفر از کارگران سراسر کشور در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۷) است. اما به‌صورت عمده، همان تعریف پیشین در نظر گرفته شده است. ایشان در این‌باره می‌گویند: «یک تشکیلات واحد اولین و واضح‌ترین معنایش این است که افرادی در این تشکیلات کار می‌کنند. اینها به دنبال یک جهت واحدی به دنبال گم‌شده واحدی می‌گردند؛ آن‌هم با همکاری و همراهی و همگامی با یکدیگر.» (بیانات امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۵۹/۳/۲)

تشکیلات بر اساس نوع هدف‌ها و میدان‌های اقدام می‌تواند قابل تقسیم باشد. در بیانات رهبر انقلاب، تشکیلات سیاسی، فرهنگی، نظامی، اداری و دیوانی، علمی و صنعتی، حوزوی و دانشگاهی مورد توجه و مذاقه گرفته و به آثار نمادین آنها توجه داده شده است.

پیام یا معنای نماد	نمادهای تشکیلاتی (ملی و جهانی)	
عمده نماد داخلی و خارجی نظام (پیام به مناسبت آغاز کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۷)	قوه مجریه	۱
بخش نمادین و چهره بیرونی انقلاب (دیدار وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و نمایندگان فرهنگی جمهوری اسلامی در خارج از کشور با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۷۰/۲/۳)	بخش فرهنگی انقلاب اسلامی	۲

<p>نماد غیرت و عزت و غرور ملی (مراسم سی‌وسومین دوره فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشگاه افسری امام علی <small>علیه السلام</small> در تاریخ ۱۳۷۹/۹/۶)؛ نماد قوت و اقتدار ملت (مراسم سومین دوره آموزش دانشجویان دانشگاه‌های ارتش در تاریخ ۱۳۸۴/۹/۳۰)</p>	<p>نیروهای مسلح در جمهوری اسلامی</p>	<p>۳</p>
<p>نماد ملت ایران؛ نماد نهضت عظیم عمومی فراگیر ملی (دیدار اعضای مجمع عالی بسیج مستضعفین با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶)؛ نماد حضور و مقاومت ملی و آگاهانه ملت، نماد نظم و انضباط و جهت‌گیری درست و تعلیم و تربیت (بیانات امام خامنه‌ای در میدان صبحگاه ستاد نیروی مقاومت بسیج در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۲)</p>	<p>نیروی مقاومت بسیج</p>	<p>۴</p>
<p>نماد مقاومت انقلابی و شجاعانه (دیدار هزاران نفر از اعضای بسیج دانشجویی سراسر کشور با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۳۱)؛ پاسدار نماد اراده و حضور و هویت انقلابی (دیدار شرکت‌کنندگان در مجمع فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۲۵)</p>	<p>سپاه پاسداران انقلاب اسلامی</p>	<p>۵</p>
<p>نماد قوت و اقتدار ملت ایران (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم مشترک دانشگاه‌های افسری ارتش در تاریخ ۱۳۸۴/۹/۳۰)</p>	<p>ارتش جمهوری اسلامی</p>	<p>۶</p>
<p>نماد آزای مردم (دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۸)؛ نماد مردم‌سالاری دینی (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت آغاز کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۷)؛ مجلس مؤمن نماد پایداری و ثبات‌گویی از مردم‌سالاری (همان)</p>	<p>مجلس شورای اسلامی</p>	<p>۷</p>

۸	شوراهای اسلامی	یکی از نمادهای اداره کشور به دست مردم (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت آغاز کار سومین دوره شوراهای اسلامی شهر و روستا در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۹)
۹	جامعه مدرسین حوزه علمیه قم	دستگاه نمادین و سمبولیک برای حوزه علمیه قم (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم بیعت اعضای جامعه مدرسین حوزه علمیه قم در تاریخ ۱۳۶۸/۳/۲۴)
۱۰	اعضای هیئت علمی بسیجی	نماد ترکیب علم و ایمان (دیدار اعضای بسیج هیئت علمی دانشگاه‌ها با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۲)
۱۱	مسئولان نظام در عرصه جهانی	نماد عزت و عظمت ملت ایران در چشم ملت‌ها (دیدار هزار نفر از اқشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۱۰)
۱۲	صنعتگران و مدیران صنعت کشور	نماد صنعت پیشرفته همراه با پایبندی به دین (بایستگی) (بیانات امام خامنه‌ای در بازدید از توانمندی‌های صنعت خودرو در تاریخ ۱۳۸۹/۱/۹)
۱۳	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم	نماد روشن‌فکری در حوزه (دیدار مسئولان دفتر تبلیغات اسلامی با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۲۸)
۱۴	استانداران	نماد نظام در افکار عمومی مردم مناطق مختلف کشور (دیدار وزیر کشور و استانداران با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۰/۱/۲۵)
۱۵	ارتش لبنان	نماد وحدت ملی (دیدار رئیس‌جمهور لبنان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۷/۹/۵)
۱۶	گروه‌های مقاومت و جهادی	نماد ایستادگی ملت فلسطین (دیدار دبیر کل جهاد اسلامی فلسطین با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۱۲)

۴. نمادهای شخصیتی

گونه چهارم نمادها شخصیت‌های حقیقی هستند که در طول تاریخ یا در دوره معاصر به علت داشتن مشی و منشی پررنگ در موضوع خاص، نماد معنایی ویژه شناخته می‌شوند. اهمیت این گونه نماد که درحقیقت همان اسطوره‌های هر قوم و ملت هستند، تا حدی است که ارنست کاسیرر معتقد است از اسطوره همه قالب‌های نمادین از جمله قالب‌های فرهنگی نشئت می‌گیرند (عربشاهی، ۱۳۹۵: ۴۶). نمادهای شخصیتی در نگاه رهبر انقلاب، شخصیت‌های ملی و دینی هستند که جایگاه نمونه و الگو برای ملت و مردم دارند. این افراد هر یک نماد و سمبل بخشی از ارزش‌ها برای مردم هستند که وجود و حضورشان، دیگران را به سمت آن ارزش‌ها و آرمان‌ها سوق می‌دهد.

پیام یا معنا	نمادهای شخصیتی (دینی و ملی)	
نماد نظام و حاکم اسلامی (به‌مضمون) (دیدار راهیان نور و قشرهای مختلف مردم در پادگان دوکوهه با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۱/۱/۹)	علی <small>علیه السلام</small>	۱
نماد ارزش‌ها برای همه زن‌ها و مردها (دیدار مداحان به مناسبت میلاد حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۵/۱۷)	مریم و آسیه	۲
نماد کامل منش انقلاب اسلامی (دیدار مسئولان و کارگزاران نظام با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۵/۷/۱۸)؛ نماد اسلام (دیدار اعضای ستاد برگزاری مراسم ارتحال امام خمینی <small>علیه السلام</small> با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۱۱)؛ نماد حقیقی استقلال و عزت ملی؛ نماد و مظهر واقعی اسلام و مردم (دیدار اعضای ستاد برگزاری مراسم ارتحال امام خمینی <small>علیه السلام</small> با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۰/۳/۲)	امام خمینی <small>علیه السلام</small>	۳
نماد دولتمردان متعهد و پایبند به جمهوری اسلامی (دیدار رئیس‌جمهور و هیئت‌وزیران با امام خامنه‌ای در تاریخ	شهیدان رجایی و باهنر	۴

		نماد ارزش‌ها (دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت‌دولت با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۸)
۵	شهدا، جانبازان و آزادگان	نماد ایمان، آگاهی و پایداری (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با خانواده شهدا، جانبازان و آزادگان استان همدان در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۱۶)
۶	شهید	نماد فضیلت؛ نماد دفاع مقدس (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت روز تجلیل از شهدا و ایثارگران در تاریخ ۱۳۸۸/۷/۲)؛ تصاویر شهدا نماد یک دنیا فداکاری (صبحگاه مشترک نیروهای نظامی و انتظامی استان کرمان در تاریخ ۱۳۸۴/۲/۱۵)
۷	شهید فهمیده	حقیقت اسطوره گون (در جهاد و شهادت) (خطبه‌های نماز جمعه تهران در تاریخ ۱۳۷۷/۸/۸)
۸	شهید برونسی	نماد پرورش انسان‌های بزرگ با معیارهای اسلامی و الهی (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار اعضای خانواده و ستاد برگزاری یادواره شهید عبدالحسین برونسی در تاریخ ۱۳۸۸/۱۲/۳)
۹	میرزا کوچک جنگلی	نماد شجاعت و مجاهدت مردم گیلان (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار هزاران نفر از مردم استان گیلان با امام خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۸)
۱۰	سرداران، فرماندهان، جوانان دفاع مقدس	نماد جهاد (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم صبحگاه لشکر سیدالشهدا ^{علیه السلام} در تاریخ ۱۳۷۷/۷/۲۶)
۱۱	شهید محسن حججی	نماد نسل جوان انقلابی و معجزه جاری انقلاب اسلامی (دیدار امام خامنه‌ای با خانواده شهید محسن حججی در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۱۱)
۱۲	علیرضا کریمی	نماد عزت ایرانیان (پیام در قدردانی از کشتی‌گیر ایرانی در تاریخ ۱۳۹۶/۹/۱۵)
۱۳	ورزش‌کار قهرمان	نماد شخصیت و هویت ملی و اسلامی مردم ایران (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار قهرمانان و مدال‌آوران المپیک و پارالمپیک یونان در تاریخ ۱۳۸۳/۷/۱۴)

موضوعات بیان‌شده را می‌توان به نوعی دیگر نیز گونه‌شناسی و در سطح ملی و دینی تلقی کرد که در جمهوری اسلامی هر دو سطح آن با تمدن اسلامی همسو می‌شود. اما غیر از سنخ‌های عمده فوق، محدود موارد دیگری نیز وجود دارد که دارای آثار نمادین است. شهر قم در اندیشه رهبر نماد عظمت جمهوری اسلامی (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار مردم قم در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۱۹) و شهر تهران نماد آبادانی، صلاح، سعادت و سبک زندگی در کشور شناخته شده‌اند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران در تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۲۳). شهر همدان نیز نماد سه‌هزار و صد سال تاریخ ایران تلقی شده است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار استادان، معلمان و دانشجویان دانشگاه‌های استان همدان در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۱۷).

این نکته نیز قابل توجه است که در مقابل عناصر نمادین مربوط به فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، نمادهای مربوط به فرهنگ و تمدن غرب و جهان استکبار نیز مد نظر رهبر بوده است. ایشان امریکا و رژیم صهیونیستی را نماد جبهه مقابل نظام اسلامی می‌دانند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۳) و نظامیان صهیونیست را نماد خون‌خواری، وحشیگری، درندگی و بی‌اعتنایی به همه موازین بشری قلمداد می‌کنند (بیانات امام خامنه‌ای در خطبه‌های نماز جمعه تهران در تاریخ ۱۳۸۱/۱/۱۶).

با روشن شدن سنخ‌ها و بارهای معنایی نمادهای موجود در تاریخ انبیاء^{علیهم‌السلام}، تاریخ اسلام و تاریخ معاصر ایران و نیز فضای کنونی جامعه ایران و ملل مسلمان، نوبت به بررسی پرسش دوم می‌رسد که نمادهای دینی و ملی در فضای اسلامی و ایرانی، چه تأثیری بر فرهنگ و تمدن اسلامی دارند؟

اثرسنجی فرهنگی نمادها

در فضای فرهنگی بر مبنای اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، برآیند کلی تمام آنچه را که در اجتماع اسلامی به‌عنوان عنصری نمادین شناخته می‌شود می‌توان در دو بعد هویت‌بخشی درونی و تمایزبخشی بیرونی لحاظ کرد. رهبر انقلاب بر مبنای اندیشه خود همواره می‌کوشند ملت

ایران و امت اسلامی را به این حقیقت باورمند سازند که آنان دارای فرهنگی متعالی و برتر بر مبنای آموزه‌های نورانی اسلام‌اند و باید این هویت را تقویت کنند و تداوم بخشند. برای شکل‌گیری کامل چنین نگاه و نگرشی، ایشان نمادها را به‌عنوان یک ابزار ملموس و شاخص، متمر می‌دانند و خود به‌کار می‌گیرند. نیز گاه به وجود آنها استناد می‌کنند یا به بایستگی آن اصرار می‌ورزند و با بیان آثار آن، به ایجادش ترغیب می‌کنند، که در این‌گونه موارد، فرهنگ آرمانی لحاظ می‌شود. علاوه بر این، بارها رفتارهای خاص خود را حرکتی نمادین معرفی می‌کنند تا به هم‌گرایی اعضا و اقشار جامعه با ارزش‌های دینی یا ملی دست یابند. حتی در حرکتی دوسویه می‌کوشند با دست‌چین رسوم کهن ملی مانند مراسم عید نوروز و معرفی آن به‌عنوان موضوعی نمادین، هم‌آداب ملی را هم‌سو با ارزش‌های دینی کنند و ملیت ایرانی را با نگرش اسلامی تنظیم سازند و هم فرهنگ ملی را هویت ببخشند.

گهگاه رفتارهای شخصی و موردی نیز که دارای پیام‌های عمیق فرهنگی هستند مد نظر رهبر به‌عنوان عناصر نمادین قرار می‌گیرند و پیامدهای فرهنگی و اجتماعی آنها بیان می‌شوند که عرصه‌های مختلف اجتماعی را شامل می‌شوند؛ مانند آوردن نام خدا توسط ورزش‌کاران در عرصه جهانی که نماد هویت و شخصیت ایران اسلامی قلمداد شده است. آیت‌الله خامنه‌ای با تحلیل فرهنگی رفتارهای مثبت این‌چنین و تقدیر از آن، سعی در تقویت فرهنگ اسلامی جامعه دارند.

در همین راستا، به آداب و رسومی که پس از انقلاب شکل گرفته و می‌توان آنها را آداب انقلابی یا نمادهای انقلابی نام نهاد نیز توجه شده است. رهبر فرزانه انقلاب در نگاه داخلی و خارجی خود به این امور، تأثیرات درونی و بیرونی آن را واکاوی و تبیین کرده‌اند. این آداب غالباً به تشخص ملی جمهوری اسلامی مرتبط می‌شوند.

از منظری دیگر، رفتارهای نمادین می‌توانند در گرایش‌های افراد جامعه اثربخش باشند. وقتی مردم شاهد دیدار شخص اول کشور با نخبگان علمی و استماع سخنان آنان توسط وی هستند، اهتمام ایشان به این موضوع را درمی‌یابند و گرایش عمومی به دانش افزایش می‌یابد. بنابراین طبق اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و بر اساس عملکرد وی در قبال عناصر نمادین، نمادهای اسلام و انقلاب، هم‌نگرش ساز بوده و هم به گرایش‌ها سمت‌وسو می‌بخشند.

به‌علاوه، نمادهای اسلامی در فرهنگ اسلام جنبه آموزشی نیز دارند؛ همان‌گونه که رهبر درباره حج می‌فرماید: «حج نماد امت اسلامی و آموزنده نوع رفتاری است که این امت بزرگ برای تأمین سعادت خود باید در پیش گیرد» (پیام امام خامنه‌ای به حجاج بیت‌الله الحرام در تاریخ ۱۳۸۱/۱۱/۱۸).

در نوع نگاه وی، نمادهای دینی چه تاریخی و چه شخصیتی، توانی فوق‌العاده برای افزایش معنویت به‌عنوان یک پایه اصیل در فرهنگ اسلامی دارند. بر اساس گونه‌های بیان‌شده از موضوعات و مفاهیم نمادین در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان سه تأثیر شاخص فرهنگی برای این مقوله در نظر گرفت:

۱. نگرش‌سازی و استحکام باورها

هر نگرش^۱ نوعی موضع‌گیری قبلی برای انجام عمل مثبت یا منفی در برابر اشخاص، اشیا و حوادث است و نقش جهت‌دهنده در تبدیل حالات روانی و عاطفی به حالات حرکتی ایفا می‌کند. از نظر روان‌شناسی، مفاهیم نگرش و تفکر قالبی و سطح آرزو از مفاهیم روانی اجتماعی هستند که طرحی سازمان‌یافته از محرک‌ها را ارائه می‌کنند. فرد، تنها در سایه ارتباط با گروه است که می‌تواند به چنین سازمان روانی مجهز شود (شرف‌الدین، ۱۳۷۷).

نخستین محور از تأثیرات نمادها بر فرهنگ اسلامی جامعه بر اساس دیدگاه این شخصیت را باید در حیطه فکری آن کاوید. عناصر سمبولیک بر اساس نوع نگاه وی توانسته بر نظام فکری جامعه و ملت مسلمان اثر گذارد و آنان را در باورهای موجود اسلامی استوار سازد یا در مسیر باورهای مطلوب به تحریک وادارد.

اثر بخشی در این بخش گاهی برخاسته از مناسک دینی است؛ مانند طواف در حج که یک حرکت دایره‌وار بر گرد یک مرکز، نماد حرکت بر محور توحید تلقی شده است. توحید به‌عنوان نخستین و اصلی‌ترین پایه باورهای اسلامی، باوری است که این‌گونه به‌صورت نمادین در یکی از آداب حج‌گزاری بروز می‌یابد و آن باور را مستحکم می‌سازد. حج به‌عنوان یک بسته کامل نمادین در استحکام باور توحیدی ایفای نقش می‌کند.

1. Attitude.

نماز و زکات در عید فطر عنصر نمادین دیگری است که بر اساس دیدگاه رهبر کارکرد دارد و نماد توحید تلقی می‌شود؛ زیرا هر دو رفتار در راستای توجه انسان به پروردگار لحاظ شده است.

در کنار موارد فوق، گاهی یک واقعه تاریخی می‌تواند در نگرش خاصی نقش داشته باشد. فتح خرمشهر در سوم خرداد به‌عنوان تجلی قدرت معنوی یک ملت در رابطه با خداوند و باورداشت نصرت الهی و نهایتاً تقویت باور توحیدی شناخته شده است.

گاهی بر اساس یک کنش و رفتار جمعی است؛ مانند راه‌پیمایی ۲۲ بهمن که هر ساله صورت می‌پذیرد و حرکت نمادین ایستادگی ملت بر سر آرمان‌های خود است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش در تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۹). یا مانند راه‌پیمایی روز قدس که نماد صف‌بندی حق در مقابل باطل تلقی شده است.

گاهی نیز بر اساس نوع خاصی از آداب رسوم است؛ مانند دیدار رهبر با نخبگان جوان که هدف نمادین آن «ایجاد این باور در افکار عمومی است که نهضت علمی کشور یک مسئله کاملاً جدی است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار نخبگان جوان در تاریخ ۱۳۸۶/۶/۱۲). بنابراین نگرش‌سازی به‌وسیله عناصر نمادین در فرهنگ اسلامی، هم در اصول فرهنگ اسلامی مانند باور توحید و هم در بخش‌های دیگر قابل لمس است.

۲. گرایش‌سازی و تقویت ارزش‌ها

گرایش به معنای میل و رغبت آدمی به چیزی است (دهخدا، ج ۱۱: ۱۶۷۷۵). دورکیم معتقد است تمایل خود برای حرکت به سمت شیئی خوشایند گرایش نامیده می‌شود (Durkheim, 2004). در حوزه ادراک، علم و شناخت دخیل است که به بینش تعبیر می‌شود و در اراده، میل، رغبت و انگیزش نقش دارد که به «گرایش» تعریف می‌شود (جلالی، ۱۳۸۰). این دو عامل اساسی، یعنی «بینش» و «گرایش» موجب پیدایش «کنش» یعنی رفتار می‌شود. از این‌رو باید گرایش‌سازی در دعوت را جذبی احساس‌مدارانه دانست که عاطفه شخص را تحریک می‌کند.

در بعد دیگر از نظامات فرهنگ در فضای ملل مسلمان، عناصر نمادین نقشی مهم در

ساخت گرایش و ارزش‌های مطلوب اسلامی در میان مردم دارند. این اثربخشی دامنه‌ای گسترده در میان رفتارهای دینی، وقایع تاریخی و شخصیت‌های اسلامی و ملی دارد. بر اساس اندیشه رهبر، واقعه کربلا که یادآور شهادت سیدالشهداست، به‌عنوان نماد ایثار شناخته شده و شهادت‌طلبی را به‌عنوان یک ارزش اصیل اسلامی منتقل می‌سازد. عید قربان نیز به‌عنوان تابلویی از یک واقعه تاریخی مربوط به تاریخ انبیا، نماد بایستگی ایثار و فداکاری در مسیر تعالی انسانی است که به بهترین شکل منتقل می‌شود. همچنین مریم و آسیه به‌عنوان دو بانوی نمونه قرآنی، با عملکرد تاریخی خود، نماد ارزش‌های متعالی قلمداد می‌شوند.

در کنار گزاره‌های فوق از تاریخ انبیا و تاریخ اسلام، تاریخ معاصر ایران اسلامی نیز بر اساس اندیشه رهبر دارای نمادهایی مؤثر بر فرهنگ اسلامی است. شهیدان رجایی و باهنر به‌عنوان دولتمردان معاصر عنوان نماد ارزش‌ها را از رهبر انقلاب دریافت می‌کنند تا رفتار آنان برای کارگزاران نظام الگو باشد.

۳. نمودیابی و ترویج رفتارها

عناصر نمادین در تاریخ و تمدن اسلامی، قابلیت رشد عمل‌گرایی در میان جامعه را نیز دارند. هم شریعت و احکام و هم اخلاق و آداب اسلامی با بهره‌گیری از نمادها پررنگ می‌شوند و کارکردهای خود را نیز در همین راستا بروز می‌دهند. از همین روست که روزه ماه رمضان به‌عنوان بخشی از شریعت، نماد کنترل هوای نفس تلقی می‌شود تا خودنگهداری درباره رفتارهای نابهنجار را به انسان بیاموزد یا عزاداری برای امام حسین علیه السلام که رفتاری برخاسته از گرایش به خاندان اهل بیت علیهم السلام است، نمودی برای الگوگیری در تلاش برای عبور از مشکلات و موانع شناخته می‌شود تا پایداری در رفتارهای جامعه‌ساز را به انسان آموخته باشد.

البته تأثیر فوق‌منحصر در مناسک دینی نیست و آداب و رسوم ملی نیز گهگاه به‌عنوان نماد مؤثری در ترویج رفتارهای مثبت لحاظ شده‌اند. لذا مشاهده می‌شود که رهبر مراسم نوروز را به‌عنوان رسمی کهن، نمادی پر مضمون می‌بینند که کارکرد رفتاری مشخصی در میدان خانواده و اجتماع داشته و دارد. رفتارهای اجتماعی و آداب بین‌المللی نیز در این بازه قابل شناسایی هستند. راه‌پیمایی روز قدس به‌عنوان یک کنش جمعی میان ملل مسلمان و

بلکه غیرمسلمان، نمادی برای ترویج رفتار ارزشمندی با عنوان مبارزه با استکبار و سلطه جهانی است که از این نماد مشخص اثر می‌پذیرد.

اثرسنجی تمدنی نمادها

۱. هدف‌گذاری برای پیشرفت اضلاع تمدن اسلامی

یکی از کارکردهای نماد در کنش اجتماعی مردم، کارکرد مشارکت است. نمادها در یادآوری و نگهداری احساس تعلق، القا یا ایجاد مشارکت مناسب اعضا برحسب موقعیت و نقش هریک و ایجاد نظم اجتماعی طبیعی کمک بسیار می‌کنند (فولادی و حسن‌پور، ۱۳۹۴: ۱۴۷). مشارکت مردم در دستیابی به یک هدف مشترک یا حل چالشی مشترک، به همکاری آنان می‌انجامد.

یکی از چالش‌هایی که در طول تاریخ، همواره جوامع را مورد مخاطره قرار داده و حرکت اجتماعی آنان را در مسیر اعتلای تمدنی به انحراف کشانده، نبود اهداف روشن برای یک ملت و دولت بوده است. ملتی که رهبران و نخبگان آن نتوانند یک نقطه روشن پایانی با زوایای ملموس و جذاب برای خود تعریف کنند، ایستایی و رکود را باید برای خود قطعی بدانند. وجود هدف و آرمان در یک زندگی اجتماعی، هم باعث تلاش و همت مضاعف اقشار مختلف جامعه برای نیل به آن است و هم از تأثیرپذیری جزیره‌ای آن جامعه از جوامع دیگر جلوگیری می‌کند.

رهبر انقلاب از آنجاکه مطابق اصل ۱۱۰ قانون اساسی، وظیفه تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران را دارند، می‌کوشند با توجه‌دهی به نمادهای مختلف دینی و ملی و تعیین آنها به‌عنوان نقطه مطلوب، دولت و ملت را برای اهداف پیش روی این حرکت عظیم اجتماعی و بین‌المللی تحرک بخشند، که عناصر نمادین یکی از ابزارهای این موضوع شناخته شده است.

ایشان برای رسیدن صنعت کشور به‌عنوان یکی از اضلاع تمدن، دیدار خود با صنعتگران را یک موضوع نمادین قلمداد می‌کنند که مضمون آن بایستگی یک صنعت پیشرفته همراه با پایبندی به دین است. از همین رو با تعیین مصداق، اعلام می‌کنند که صنعت هسته‌ای نماد پیشرفت یک کشور است.

نیز برای پیشرفت وضعیت علمی کشور، به صورت برنامه‌ریزی شده با نخبگان حوزوی و دانشگاهی دیدار می‌کنند، در مراکز علمی مانند پژوهشکده رویان حضور می‌یابند و تمام این برنامه‌ها را نماد مشخصی برای تکریم اهل علم، ترویج علم‌آموزی و اهتمام به مسئله علم توسط نظام اسلامی معرفی می‌کنند.

رهبر انقلاب همچنین برای پیشرفت تمدن در نظام اسلامی به مسئله کار و تلاش نیز اهتمام می‌ورزند و دیدار خود با کارگران را نمادی ذیل همین موضوع لحاظ می‌کنند. در همین راستا از عناصر تاریخی نیز بهره می‌جویند و بوسه پیامبر ﷺ به دست کارگر را نماد در ارزش‌گذاری موضوع کار در جامعه تلقی می‌کنند.

ایشان در بعد تشکیلات نیز با استفاده از عناصر نمادین، به هدف‌گذاری پرداخته‌اند. براین اساس، ماجرای نصب امیر مؤمنان علیه السلام در روز غدیر به جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله را نماد زعامت اسلامی قلمداد می‌کنند و شخص علی علیه السلام را نیز نماد حاکم اسلامی می‌دانند؛ هرچند خود تصریح می‌کنند که ما توان هم‌ترازی با آن حاکم را نداریم. با این حال تأکید دارند که تشکیلات و کارگزاران نظام اسلامی توان حرکت در مسیر مشخصی را که آن حاکم نمادین داشته است دارند.

۲. تقویت هم‌بستگی و انسجام ملت اسلامی

در اندیشه مقام معظم رهبری در نظام اسلامی، هم مردم باید دارای هم‌بستگی و اتحاد باشند و هم کارگزاران نظام و هم وحدت میان مردم و مسئولان باید حفظ شود. یکی از ابزارهای مؤثر در این مسئله، عناصر نمادین است. ایشان برای هم‌بستگی میان فرق و مذاهب اسلامی در تمدن اسلامی، نام‌گذاری هفته وحدت را نمادی از بایستگی این موضوع می‌دانند تا فرقه‌گرایی به عنوان یکی از عوامل داخلی انحطاط تمدن اسلامی (کاشفی، ۱۳۹۲: ۲۲۲)، دگر بار گریبان‌گیر مسلمانان نشود.

در همین راستا ایشان مکرراً از ظرفیت کنگره عظیم حج بهره می‌برند و آن را رفتاری نمادین می‌دانند که هم‌بستگی ملل اسلامی را تقویت می‌کند و باعث اتحاد قلبی و فکری و همدلی آنان حول محور توحید می‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای با ادبیات مختلف این حرکت پر معنا را نماد امت اسلامی، نماد وحدت پیکره مسلمانان و نماد اتحاد دل‌ها، فکرها و جسم‌های مسلمانان در

اعتصام به ریسمان الهی معرفی می‌کنند. هرچند در این موضوع پیام‌های نمادین دیگری نیز نهفته است، دقت در بیانات و پیام‌های آیت‌الله خامنه‌ای در طول سال‌های رهبری ایشان، پرننگ‌ترین بعد نمادین مجموعه اعمال حج را در همین بخش نشان می‌دهد.

قرآن کریم به‌عنوان کتاب آسمانی مسلمانان، موضوع وحدت‌بخش دیگر در این حیطه است. رهبر انقلاب جلسه سالیانه خود با شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن را که در آن افراد مختلفی از کشورهای مختلف اسلامی حضور دارند به‌عنوان یک عنصر نمادین شناخته‌اند. ایشان باور دارند که آن جلسه می‌تواند به‌عنوان عنصری نمادین در انتقال پیام لزوم اتخاذ کتاب خدا به مثابه محور اجتماع امت اسلامی، تلقی شود.

۳. معرفی تمدن اسلامی در عرصه جهانی

اگر تمدن اسلامی داعیه جهانی دارد و در صدد است با عناصر درونی خود، چتر پوشش خود را در یک فرایند کلان‌گسترش دهد، یکی از ملزومات آن شناساندن شاخص‌های مثبت این نقطه آرمانی به جهانیان است. از دیگر سو باید بکوشد داشته‌ها و اندوخته‌های تمدن‌ساز خود را به ملت‌ها معرفی کند. در اندیشه رهبر، عناصر نمادین در هر دو بخش مذکور قابلیت اثربخشی دارند. اگر امام خمینی علیه السلام از سوی رهبر به‌عنوان نماد منش انقلاب اسلامی معرفی می‌شوند، بدان جهت است که همگان بدانند تشکیلات در تمدن اسلامی با حاکمی که دارای منش و روش ایشان است شکل می‌گیرد. اگر انتخابات به‌عنوان نماد مردم‌سالاری دینی و واقعی در ایران معرفی می‌شود، از آن‌روست که ملت‌های جهان به نوع ویژه مردم‌سالاری در نظام اسلامی آگاهی یابند. دقیقاً به همین جهت است که رهبر انقلاب مجلس شورای اسلامی را نماد مردم‌سالاری دینی و شوراهای اسلامی را نماد اداره کشور به دست مردم دانسته‌اند.

به طور کلی ایشان نظام اسلامی را نماد حرکت اسلامی در جهان معرفی می‌کنند تا مجموعه نظام حامل پیام حرکت اسلامی در ایران باشد. بنابراین ایشان هسته مرکزی تمدن اسلامی را ایران اسلامی قلمداد کرده‌اند که باید در جهات مختلف رشد کند.

نتیجه‌گیری

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، عناصر نمادین در فرهنگ و تمدن اسلامی، وقایع برجسته، رفتارها، نهادها، گروه‌ها یا شخصیت‌های شاخصی هستند که می‌توانند بخشی از تحقق یک نقطه آرمانی در یکی از اضلاع تمدن را تأمین کنند؛ مشروط به هم‌سطحی و هم‌رنگی تمام بخش‌های مرتبط با آن عنصر از یک‌سو، و نیز مانایی همین عناصر نمادین و صیانت از آن از سوی دیگر؛ تا آفت‌ها و آسیب‌های درونی یا بیرونی نتوانند آنها را کم‌رنگ کنند. به دیگر سخن، نمادها همواره ارزش‌های موجود یا مطلوبی هستند که باید هم محفوظ بمانند و هم تکثیر شوند.

تاریخ اسلام و ایران معاصر دو منبع عمده استخراج عناصر نمادین در اندیشه رهبر است که می‌توانند سازنده، نگه‌دارنده یا اصلاحگر فرهنگ و تمدن معاصر باشند. رهبر در میان عناصر تاریخی، به رفتارهای ماندگار تاریخی به‌عنوان نمادی در جهت اهداف تمدنی خود عنایت ویژه دارند. به‌عنوان مثال بوسه پیامبر ﷺ به دست کارگر را نماد ارزش‌گذاری کار و نیروی کار در اسلام می‌دانند که برای رشد تمدن در ضلع صنعت اهمیت خاص دارد.

مهم‌ترین نتیجه پژوهش در مجموع نظرهای رهبرانقلاب درباره عناصر نمادین دینی و ملی این است که برآیند عناصر نمادین در هر بخش، حاکی از دیدگاه عمل‌گرایانه رهبر در پیشبرد اهداف فرهنگی و تمدنی است؛ چه اینکه حجیم‌ترین گونه نمادها بر اساس دیدگاه ایشان در بخش نمادهای رفتاری دیده می‌شود. معنای این سخن آن است که ایشان آرمان‌گرایی را با عمل‌گرایی می‌آمیزند تا نمادها به پشتیبانی حرکت جمعی ملت و دولت بر رشد فرهنگ و تمدن مؤثر باشند. رهبر انقلاب با توجه به ضعف تمدنی در ایران و تمدن اسلامی، به این نمادها توجه می‌دهند و بایستگی ایفای نقش آنها و ضرورت تأثیرپذیری ایرانیان و مسلمانان از آنها را خواستار می‌شوند. ایشان در موضوع نام‌گذاری هفته وحدت به‌عنوان نماد اتحاد میان مسلمانان می‌فرمایند: «حرف کافی نیست؛ اسم‌گذاری کافی نیست. عمل باید بکنیم؛ باید برویم به سمت وحدت. امروز دنیای اسلام محتاج وحدت است. عوامل تفرقه هم وجود دارد. باید بر آن عوامل فائق آمد؛ باید بر آن عوامل پیروز شد»

(بیانات امام خامنه‌ای در دیدار جمعی از مسئولان در سالروز ولادت حضرت رسول اعظم ﷺ در تاریخ ۱۳۸۷/۱۲/۲۵).

نکته پایانی آنکه توجه به سیر دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب در طول حدود سی سال گذشته تاکنون، حاکی از سیر صعودی جایگاه عناصر نمادین در بستر فرهنگ و تمدن اسلامی بر اساس نظرگاه ایشان است. هرچه زمان گذشته، این موضوع در نظرهای ایشان پررنگ‌تر شده و کارکردهای بیشتری پیدا کرده و ابعاد متفاوتی در داخل و خارج نظام اسلامی به خود گرفته که در پژوهشی مستقل قابل بررسی است.

کتابنامه

- آریان‌پور، منوچهر و همکاران، (۱۳۸۵). فرهنگ انگلیسی به فارسی، تهران، جهان رایانه.
- امیری، مصطفی (۱۳۹۰). «نظریه بازنمودی ذهن»، کتاب ماه فلسفه، ش ۵۲، ص ۱۰۷-۱۱۳.
- بهمنی، محمدرضا (۱۳۹۳). «تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای»، نقد و نظر، س ۱۹، ش ۲، تابستان، ص ۱۹۸-۲۳۷.
- بیانات امام خامنه‌ای، www.farsi.khamenei.ir
- پیرحیائی، محمد (۱۳۹۴). نمادشناسی و اسطوره، تهران، روزنه.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران.
- السون، دیوید (۱۳۷۷). رسانه‌ها رسانه‌ها و نمادها، ترجمه محبوبه مهاجر، تهران، سروش.
- شرف‌الدین، سید حسین (۱۳۷۷). «نگرش»، فصلنامه معرفت، ش ۲۵، ص ۸۶-۸۹.
- صالحی امیری، سیدرضا و امیر عظیمی دولت‌آبادی (۱۳۸۷). مبانی سیاستگذاری سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برنامه‌ریزی فرهنگی، تهران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- عربشاهی، ابوالفضل (۱۳۹۵). نماد و نشانه‌شناسی نشانه‌شناسی فرهنگی، تهران، آوران.
- فولادی، محمد، و مریم حسن‌پور (۱۳۹۴). «نقش نماد و نمادگرایی در زندگی بشر: تحلیلی جامعه‌شناختی»، فصلنامه معرفت فرهنگی-اجتماعی، س ۴، ش ۴، ص ۱۳۳-۱۵۲.
- کاشفی، محمدرضا، (۱۳۹۲). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، قم، نشر المصطفی.
- گولد، جولوس، (۱۳۸۴). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه محمدجواد زاهدی، تهران، انتشارات مازیار.

محسنیان راد، ارتباط‌شناسی، (۱۳۸۸). ارتباط‌شناسی، تهران، سروش.
مرشدی زادمردی‌زاد، علی، (۱۳۸۷). «نمادها و آیین‌ها در ایران پس از انقلاب و نقش آن‌ها در همبستگی ملی»، مطالعات ملی، س ۹، ش ۳۶، زمستان، ص ۷۳-۹۸.
نصیری، علی، (۱۳۷۹). «قرآن و زبان نمادین»، معرفت، ش ۳۵، مرداد، ص ۲۵-۴۳.
Durkheim, Emile (2004). *Durkheim's Philosophy Lectures Notes from the Lycee de Sens Course, 1883-1884*, Cambridge University Press.

